

Larysa Leszczenko*
Juriy Temirov**

Prawa człowieka w polityce zagranicznej Ukrainy. O wartościach liberalnych w czasach pokoju i wojny

**Human rights in the foreign policy of Ukraine.
About liberal values in times of peace and war**

Abstract: The aim of this article is an attempt to present the process of implementation of the human rights issue in Ukraine's foreign policy since 2014, when, as a result of the Revolution of Dignity, the pro-European direction of the country's development was clearly declared as a final liberation from the colonial influence of Russia.

The hypothesis of the presented considerations assumes that the European path of development and the construction of a human rights protection system based on European models is the basis for the internationalization of human rights issues in Ukraine's foreign policy and is important in building an international coalition against Russian aggression.

The specificity of the discussed topic required turning to the theory of classical realism, the theory of the state's foreign policy and the liberal theory. To achieve the outlined goal, discourse analysis and political and legal analysis were used. This article is based on the analysis of monographs and scientific articles on human rights issues, attention has been paid to selected documents of Ukrainian legislation on foreign policy, the importance of Ukraine's Foreign Policy Strategy of 2021 has been particularly emphasized, selected resolutions and other documents of international organizations have also been taken into account, which relate to the issue of human rights in Ukraine, the current events and their impact on the level of activity of Ukraine's foreign policy in the field of human rights were taken into account.

On the basis of the presented considerations, it can be concluded that the threat to state security, which is war, does not exclude active actions in foreign policy to protect human rights and freedoms, including Ukraine taking a firm stance in defense of liberal values.

Keywords: foreign policy, human rights, Ukraine, liberal values, war

* Larysa Leszczenko – dr hab., prof. UW, Uniwersytet Wrocławski, Polska, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8469-6612>, e-mail: larysa.leszczenko@uwr.edu.pl.

** Juriy Temirov – dr, Uniwersytet Doniecki im. Wasyla Stusa, Ukraina, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1062-942X>, e-mail: u.temirov@donnu.edu.

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest próba zaprezentowania procesu implementacji problematyki praw człowieka w polityce zagranicznej Ukrainy od 2014 r., kiedy w wyniku Rewolucji Godności zdecydowanie zadeklarowano proeuropejski kierunek rozwoju państwa jako ostateczne uwolnienie się spod kolonialnego wpływu rosyjskiego.

Hipoteza zaprezentowanych rozważań zakłada, że europejska droga rozwoju i budowa systemu ochrony praw człowieka, opartego na wzorcach europejskich, stanowią podstawę do umiędzynarodowienia kwestii praw człowieka w polityce zagranicznej Ukrainy oraz mają ważne znaczenie w budowie koalicji międzynarodowej przeciwko agresji rosyjskiej.

Specyfika poruszonego tematu wymagała zwrócenia się do teorii realizmu klasycznego, teorii polityki zagranicznej państwa oraz teorii liberalnej. Dla zrealizowania nakreślonego celu zastosowano analizę dyskursu oraz analizę politologiczno-prawną. Niniejszy artykuł powstał na podstawie analizy monografii i artykułów naukowych z zakresu problematyki praw człowieka, zwrócona została uwaga na wybrane dokumenty ustawodawstwa ukraińskiego dotyczącego polityki zagranicznej, szczególnie zaakcentowano znaczenie *Strategii polityki zagranicznej Ukrainy z 2021 r.*, uwzględniono także wybrane rezolucje oraz inne dokumenty organizacji międzynarodowych, które odnoszą się do kwestii praw człowieka w Ukrainie, uwzględniono aktualne wydarzenia i ich wpływ na poziom aktywności polityki zagranicznej Ukrainy w problematyce praw człowieka.

Na podstawie zaprezentowanych rozważań wnioskować można, że zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa, jakim jest wojna, nie wyklucza aktywnych działań w polityce zagranicznej na rzecz ochrony praw i wolności człowieka, w tym także zajmowanie przez Ukrainę zdecydowanego stanowiska w obronie wartości liberalnych.

Słowa kluczowe: polityka zagraniczna, prawa człowieka, Ukraina, wartości liberalne, wojna

Wstęp

Kwestie praw człowieka w polityce zagranicznej państw posttotalitarnych należą do rzadko poruszanych tematów w dyskursie naukowym. Należy przy tym zwrócić uwagę na bezpośrednią zależność pomiędzy zaangażowaniem państwa i jego priorytetami w polityce zagranicznej w obszarze praw człowieka a intensywnością badań naukowych w tej dziedzinie¹. Ponadto wewnętrzna kultura polityczna poszczególnych państw predestynuje aktywność zaangażowania w problemy ochro-

1 Zob. np. *Prawa człowieka w polskiej polityce zagranicznej*, Raport PISM, A. Bieńczyk-Missala, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2005; A. Bieńczyk-Missala, *Prawa człowieka w polskiej polityce zagranicznej po 1989 roku*, Warszawa 2005; *Lidská práva: (ne)mysl české politiky?*, J. Příbáň, V. Bělohradský (eds.), Praha 2015; V. Bílková, *Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky*, https://www.dokumenty-iir.cz/Knihy/Rocenka_2016_kapitoly/Kapitola%2018%20Lidskopravni%20rozmer.pdf [20.07.2022]; R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2008, s. 372-386.

ny praw człowieka na poziomie międzynarodowym². Amerykańska badaczka, Alison Brysk, nazwała państwa zaangażowane w działania na rzecz praw człowieka w wymiarze międzynarodowym Dobrym Samarytaninem, zwróciła także uwagę, że takie państwa znajdują się w zdecydowanej mniejszości³. Warto zaznaczyć, że Ukraina nie była postrzegana na świecie jako państwo, które aktywnie podnosi kwestie praw człowieka w swojej polityce zagranicznej. Nie oznacza to jednak, że zaznaczony problem nie jest istotny dla Ukrainy. Zmiany ustrojowe i polityczne w Ukrainie odbywały się pod hasłami liberalno-demokratycznymi, co powodowało, że podejmowano próbę odziorowania funkcjonowania systemu ochrony praw człowieka właściwego dla państw demokracji zachodnich. Szczególną uwagę przywiązywano do kwestii praw człowieka w polityce zagranicznej Ukrainy z początkiem rosyjskiej wojskowej agresji w 2014 r. Problem masowych naruszeń praw i wolności obywateli Ukrainy i obcokrajowców, przebywających na terenie państwa w wyniku rosyjskich ataków przeciwko cywilom, jak również notoryczne łamanie przez Rosję podstawowych zasad prawa humanitarnego wobec jeńców wojennych stanowią poważne wyzwanie także dla międzynarodowych instytucji sądowych⁴. Ściganie rosyjskich zbrodniarzy wojennych wymaga przede wszystkim aktywnego zaangażowania Ukrainy w gromadzenie materiałów dowodowych i wszczęcia postępowań karnych wobec sprawców zbrodni. Jak można zakładać, sukces wskazanych działań jest możliwy we współpracy z organizacjami i instytucjami międzynarodowymi, takimi jak m.in.: ONZ⁵, Rada Europy, Unia Europejska, OBWE, MTK, jak również z oddzielnymi państwami oraz organizacjami działający-

2 D.P. Forsythe, *Introduction*, [w:] *Human Rights and Comparative Foreign Policy*, D.P. Forsythe (ed.), United Nations University Press, 2000, s. 4-5; J. Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Cornell University Press 2013, s. 197-213.

3 Zob. A. Brysk, *Global Good Samaritans. Human Rights as Foreign Policy*, Oxford University Press, 2009.

4 Zob. *Political Declaration of the Ministerial Ukraine Accountability Conference, July 14 2022, The Hague*, <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-foreign-affairs/documents/diplomatic-statements/2022/07/14/political-declaration-of-the-ministerial-ukraine-accountability-conference> [20.07.2022].

5 Warto zwrócić uwagę, że 2 marca 2022 r. na posiedzeniu Zgromadzenia Generalnego ONZ rezolucję wzywającą Rosję do natychmiastowego zakończenia wojskowej ofensywy przeciwko Ukrainie podtrzymało 141 państw. Przeciwko rezolucji głosowały takie państwa, jak FR, Korea Północna, Białoruś, Syria i Erytrea. Zob. *General Assembly resolution demands end to Russian offensive in Ukraine*, <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113152> [20.07.2022].

mi na rzecz ochrony praw człowieka. W związku z udziałem licznych aktorów w relacjach międzynarodowych – państw, organizacji, jednostek – absolutna monopolizacja polityki zagranicznej przez władze w państwach demokratycznych nie jest możliwa, a powyższe powoduje, że aktywność i zaangażowanie na rzecz praw człowieka państwa demokratycznego zależy od podmiotów zarówno państwowych, jak i niepaństwowych.

Stanowienie i rozwój międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka po II wojnie światowej jest ważnym elementem liberalizacji stosunków międzynarodowych. Amerykański badacz, D.P. Forsythe, wskazuje na bezpośrednią zależność pomiędzy „dostosowaniem stosunków międzynarodowych do liberalnej recepty na dobre społeczeństwo” a „poszanowaniem równości i autonomii jednostek, zapewniających uznanie i stosowanie podstawowych praw człowieka”⁶. W warunkach trwającej rosyjsko-ukraińskiej wojny mogą pojawiać się niektóre wątpliwości dotyczące priorytetów wartości liberalnych w sytuacji poważnego zagrożenia dla istnienia państwa. Dyskusje o prawach człowieka w czasie wojny skupiają się głównie na problemach ratowania życia i zdrowia cywilów, natomiast drugorzędne stają się tematy dotyczące chociażby wolności słowa, prawa do edukacji, praw kulturalnych czy praw pracowniczych. Pamiętać należy także, że wprowadzenie stanu wojennego na terytorium państwa⁷ z zasady powoduje szereg ograniczeń dotyczących niektórych praw i wolności jednostki. Wyjątek stanowią jedynie prawa fundamentalne, takie jak m.in.: prawo do życia, wolność od tortur, zakaz niewolnictwa, przestrzeganie zasady *lex retro non agit*.

Celem niniejszego artykułu jest próba zaprezentowania procesu implementacji problematyki praw człowieka do polityki zagranicznej Ukrainy od 2014 r., kiedy w wyniku Rewolucji Godności zdecydowanie zadeklarowano proeuropejski kierunek rozwoju państwa⁸ jako ostateczne uwolnienie się spod kolonialnego wpływu rosyjskiego.

6 D.P. Forsythe, *Human Rights in International Relations...*, s. 3.

7 Закон України Про правовий режим воєнного стану, „Відомості Верховної Ради” 2015, № 28, ст. 250 [Zakon Ukrainy Pro prawowyj reżym wojennoho stanu, „Widomosti Werchownoji Rady” 2015, nr 28, st. 250], <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> [20.07.2022].

8 Zob. L. Leszczenko, *Ukraina – pożegnanie wielowektorowości. Europeizacja polityki zagranicznej i bezpieczeństwa*, [w:] L. Leszczenko i in., *Pogranicza cywilizacji. Wpływ dylematów tożsamościo-*

Hipoteza zaprezentowanych rozważań zakłada, że europejska droga rozwoju i budowa systemu ochrony praw człowieka opartego na wzorcach europejskich stanowią podstawę do umiędzynarodowienia kwestii praw człowieka w polityce zagranicznej Ukrainy oraz mają ważne znaczenie w budowie koalicji międzynarodowej przeciwko agresji rosyjskiej.

Specyfika poruszonego tematu wymagała zwrócenia się do teorii realizmu klasycznego i neorealizmu, teorii polityki zagranicznej państwa oraz teorii liberalnej⁹. Dla zrealizowania nakreślonego celu zastosowano analizę dyskursu oraz analizę politologiczno-prawną. Niniejszy artykuł powstał na podstawie analizy monografii i artykułów naukowych z zakresu problematyki praw człowieka, zwrócona została uwaga na wybrane dokumenty ustawodawstwa ukraińskiego dotyczącego polityki zagranicznej, szczególnie zaakcentowano znaczenie *Strategii polityki zagranicznej Ukrainy z 2021 r.*, uwzględniono także wybrane rezolucje oraz inne dokumenty organizacji międzynarodowych, które odnoszą się do kwestii praw człowieka w Ukrainie, uwzględniono aktualne wydarzenia i ich wpływ na poziom aktywności polityki zagranicznej Ukrainy w problematyce praw człowieka.

Przy rozważaniach o czynnikach mających wpływ tak na narodowy system kształtowania systemu ochrony praw człowieka w Ukrainie, jak i na aktywność państwa we wskazanej dziedzinie w polityce zagranicznej po 2014 r., należy przypomnieć, że trwająca wojna rosyjsko-ukraińska zdominowała praktycznie wszystkie inne czynniki. Zauważalne jest, że nawet pandemia koronawirusa COVID-19 w uszerogowaniu zagrożeń dla praw i wolności jednostki w kraju nie była odbierana jako największe wyzwanie dla państwa¹⁰.

wych na politykę zagraniczną i bezpieczeństwa wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej, Warszawa, s. 173-195.

- 9 Na szczególnie przypomnienie wskazanych teorii nie pozwalają ograniczone ramy artykułu, jednak warto przywołać przynajmniej kilka tytułów dzieł odnoszących się do poruszonych kwestii: J. Czaputowicz, *Teoria stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007; J. Czaputowicz, *Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny*, <https://pts.m.edu.pl/wp-content/uploads/publikacje/teoria-realizmu-w-nauce-o-stosunkach-miedzynarodowych/J.Czaputowicz.pdf> [20.07.2022]; *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, E. Halizak, J. Czaputowicz (red.), Warszawa 2014.
- 10 Do największych zagrożeń w 2021 r. w Ukrainie zaliczano m.in. rosyjskie ćwiczenia wojskowe „Zapad 2021” oraz ingerencję Rosji w sprawy wewnętrzne państwa. Na ten temat zob.

1. Prawa człowieka w polityce zagranicznej Ukrainy w relacjach z organizacjami międzynarodowymi i państwami

Proces kształtowania systemu ochrony praw człowieka opartego na liberalnych wartościach w Ukrainie, która przez dziesiątki lat przebywała pod okupacją imperium sowieckiego, napotykał szereg trudności o charakterze instytucjonalno-prawnym, jednak istniejące przeszkody nie były tożsame z negacją wzorców i wartości europejskich w dziedzinie praw i wolności jednostki. Warto przy tym zaznaczyć, że poszczególne rządy suwerennej Ukrainy nie uczyniły z praw człowieka rozpoznawalnego tematu w polityce zagranicznej państwa. Ukraina przez długi czas zajmowała stanowisko zachowawczo-zdystansowane: przystępowała do kolejnych organizacji międzynarodowych, ratyfikowała wymagane konwencje w dziedzinie ochrony praw człowieka, implementowała do porządku krajowego normy i zasady międzynarodowe, jednak nie przejmowała na siebie roli państwa-inicjatora w obrocie naruszanych praw i wolności jednostki w innych państwach lub regionach. Brak aktywności na polu praw człowieka w polityce zagranicznej Ukrainy wynikał nie tylko z ograniczeń finansowych¹¹, lecz także z trwającej transformacji ustrojowej państwa i słabych instytucji stojących na straży praw człowieka. Podkreślić należy jednak, że przystąpienie Ukrainy w 1995 r. do Rady Europy¹² miało fundamentalny wpływ na europeizację systemu prawnego państwa, jak też na implementację europejskiej kultury prawnej do narodowego systemu ochrony praw człowieka. Wskazany proces nie miał charakteru natychmiastowego, jednak jego stopniowe efekty wskazywały, że Ukra-

В СБУ назвали головні загрози для України на осінь, <https://www.slovoudilo.ua/2021/09/08/novyna/suspilstvo/sbu-nazvaly-holovni-zahrozy-ukrayiny-osin> [18.07.2022].

- 11 Nie powstał żaden fundusz, np. na rzecz wspierania demokracji i promocji praw człowieka poza granicami państwa, nie było aktywnego lobbingu dotyczącego promowania obywateli Ukrainy jako kandydatów na kierownicze stanowiska w instytucjach i organach organizacji międzynarodowych działających na rzecz praw człowieka. Do wyjątków należy przewodniczenie przez dr. Mykołę Gnatowskiego w Europejskim Komitecie Zapobiegania Torturom jako reprezentanta Ukrainy w latach 2015-2021, obecnie M. Gnatowski pełni funkcje sędziego w ETPCz.
- 12 Zob. L. Leszczenko, *Ukraina w Radzie Europy. Wybrane aspekty ochrony praw człowieka*, [w:] *Globalizacja – Integracja – Transformacja. Główne problemy polityczne globalizacji, integracji europejskiej oraz transformacji politycznej Europy Środkowej i Wschodniej*, R. Bäcker i in. (red.), Toruń 2004, s. 271-277. L. Leszczenko, *Międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka na Ukrainie*, [w:] *Kraje Europy Środkowej i Wschodniej na drodze przemian*, B. Albin, J. Kupczak (red.), Wrocław 2004, s. 188-201.

ina uwalnia się od spadku imperium totalitarnego także w systemie prawnym.

W sytuacji, kiedy Rosja została wykluczona z Rady Europy, w marcu 2022 r., a swoje dotychczasowe zobowiązania w dziedzinie ochrony praw człowieka państwo to wielokrotnie ignorowało, niemożliwe stało się zastosowanie jakichkolwiek sankcji wobec FR, które są stosowane wobec państw członkowskich tej organizacji. RE znalazła się po raz pierwszy w tak skomplikowanej sytuacji, kiedy państwo członkowskie zastosowało zbrojną napaść przeciwko innemu suwerennemu państwu członkowskiemu organizacji. Warto zauważyć, że Rosja uzyskała nieproporcjonalny kredyt zaufania ze strony RE, kiedy rozpoczęła zbrojną agresję przeciwko Czecheńskiej Republice Iczkerii w 1994 r., a później przeciwko Gruzji w 2008 r. Ukraina natomiast dąży do zachowania standardów ochrony praw i wolności jednostki jako podstawowego warunku członkostwa w RE, mimo że jest to skomplikowane wyzwanie w warunkach rosyjskiej napaści zbrojnej. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę, że według stanu na koniec czerwca 2022 r., liczba oczekujących wniosków przeciwko Ukrainie, które jeszcze nie przeszły procedury weryfikacji, sięgała ponad 11 tys., co stanowiło 15,7% wszystkich złożonych wniosków we wskazanym terminie¹³. Zdecydowana większość tych wniosków dotyczy nagłego pogorszenia sytuacji w dziedzinie praw i wolności człowieka, ochrona których jest gwarantowana przez Europejską Konwencję Praw Człowieka (EKPCz). Zdawać należy sobie przy tym sprawę, że to nie Ukraina przyczyniła się do naruszeń praw i wolności, lecz Rosja, której nie powstrzymały przed agresją żadne zobowiązania międzynarodowe. Jest to wyjątkowo niebezpieczny precedens, gdyż Rosja próbuje narzucić prawo siły, ignorując siłę prawa.

Przedstawiciele Ukrainy aktywnie współpracują ze wszystkimi instytucjami RE, państwo jest też zainteresowane dokładnym monitoringiem i dokumentowaniem skomplikowanej sytuacji związanej z drastycznymi naruszeniami praw i wolności jednostki w Ukrainie w wyniku agresji rosyjskiej. Na początku maja 2022 r. miała miejsce wizyta w Ukrainie europejskiej ombudsmanki, Dunji Mijatović, w wy-

13 Zob. *PENDING APPLICATIONS ALLOCATED TO A JUDICIAL FORMATION*, https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2022_BIL.PDF [20.07.2022].

niku której zostało przedstawione *Memorandum* zawierające udokumentowane fakty masowych i poważnych naruszeń zasad prawa humanitarnego przez stronę rosyjską. W dokumencie podkreślano, że „zidentyfikowane wzorce niektórych rodzajów naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym ataki o charakterze powszechnym lub systematycznym, wskazują na możliwość zakwalifikowania wielu takich naruszeń jako zbrodni wojennych lub zbrodni przeciwko ludzkości”¹⁴.

Ukraina, dotknięta wojskową agresją i drastycznymi naruszeniami podstawowych praw i wolności człowieka, w szczególności sposób doświadcza także słabości międzynarodowych mechanizmów zapobiegania zbrojnej napaści na suwerenne państwo. Liczne przypadki aktów terrorystycznych wobec ludności cywilnej w Ukrainie, popełnione przez rosyjski reżim, stały się możliwe między innymi z powodów braku skutecznych międzynarodowych mechanizmów reagowania. Stałe członkostwo Rosji w Radzie Bezpieczeństwa ONZ wywołuje coraz większe wątpliwości w sens istnienia takiej instytucji. Dyskusje na ten temat są dość częste w mediach ukraińskich oraz w dyskursie politycznym¹⁵. Sytuacja nagłego zagrożenia życia i zdrowia obywateli Ukrainy, która jest wynikiem rosyjskiej agresji, a także akcentowanie zagrożeń o charakterze globalnym, jako konsekwencji tej agresji, była niejednokrotnie poruszana na forum ONZ przez sekretarza generalnego¹⁶. Antonio Guterres przebywał także z wizytą w Kijowie w dniu 27 kwietnia 2022 r., natomiast dzień wcześniej spotkał się z W. Putinem w Moskwie. Trudno wnioskować o skuteczności tych rozmów i chęci zawieszenia ognia przez Rosję, gdyż w czasie oficjalnej wizyty sekretarza generalnego ONZ w Kijowie miał miejsce ostrzał rakietowy stolicy, którego dokonała strona rosyjska.

14 *Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine*, <https://rm.coe.int/memorandum-on-the-human-rights-consequences-of-the-war-in-ukraine/1680a72bd4> [22.07.2022].

15 Zob. np. П. Жовніренко, *ООН померла. На її місце має прийти принципово інша організація*, <https://day.kyiv.ua/uk/article/polityka/oon-pomerla>; В. Чалий, *ООН чекає повний розвал після російсько-української війни*, <https://www.youtube.com/watch?v=aRReku8kTBo>; *ООН заборонила співробітникам називати війну в Україні війною*, <https://censor.net/ua/n3322886> [20.07.2022].

16 Zob. *Ukraine: World must unite in face of Russia's violation of 'international law'*, <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113692> [20.07.2022].

Z początkiem szerokiej inwazji rosyjskiej na Ukrainę, w lutym 2022 r., praktycznie zniwelowano rolę OBWE, gdyż jedynie dyplomatyczne instrumenty oddziaływania tej organizacji okazały się wyjątkowo słabe i nieskuteczne w przypadku poważnego zagrożenia militarnego już nie tylko dla Ukrainy, ale też dla Europy¹⁷. Należy przypomnieć, że Rosja dotychczas niejednokrotnie dopuszczała się manipulacji, wykorzystując mechanizm konsensu OBWE: nie wyraziła zgody na przedłużenie misji OBWE w Gruzji po wojnie rosyjsko-gruzińskiej w 2008 r., niejednokrotnie stosowała szantaż i hamowała proces monitoringu w Donbasie, zaczynając od 2014 r., nie wyraziła zgody na przedłużenie mandatu Specjalnej Misji Obserwacyjnej i mandatu Koordynatora Projektów w Ukrainie w 2022 r. Przewodnictwo Polski w OBWE w 2022 r. należy do wyjątkowo trudnego i skomplikowanego ze względu na wojnę rosyjsko-ukraińską. Zaangażowanie Polski jako państwa suwerennego w pomoc Ukrainie jest niespotykane i wszechstronne, natomiast aktywność ta nie może zostać w pełni przeniesiona na usprawnienie funkcjonowania OBWE. Mimo wszystko w trakcie wizyty w Kijowie ministra spraw zagranicznych RP, Zbigniewa Raua, oraz sekretarz generalnej OBWE, Helgi Schmid, został anonsowany nowy program wsparcia dla Ukrainy¹⁸.

Z początkiem drugiego etapu wojny rosyjsko-ukraińskiej aktywizowane zostały relacje z państwami, które nie wykazywały przedtem dużego zaangażowania we współpracę z Ukrainą¹⁹. Aktywność MSZ Ukrainy stała się nadzwyczaj wysoka w relacjach praktycznie ze wszystkimi państwami, w których są ukraińskie placówki dyplomatyczne. Podnoszenie kwestii wsparcia militarnego Ukrainy, jak i udzielenia pomocy Ukraińcom poszukującym schronienia na terytorium innych państw, stało się praktycznie codziennością zarówno dla samego MSZ, jak i dla biura prezydenta Ukrainy.

17 Ch. Miller, S. Liechtenstein, *Inside the OSCE's botched withdrawal from Ukraine*, <https://www.politico.com/news/2022/06/10/inside-the-osces-botched-withdrawal-from-ukraine-0038847?fbclid=IwAR3wHMTGAgkokuTbm3opA2Wl4wNLYCi8S2W2kgjoXFvboRbcq-gb5iDaaC4; Kuleba to OSCE: Suspend Russia or It Will Destroy OSCE>, <https://www.euointegration.com.ua/eng/news/2022/06/29/7142245/> [20.07.2022].

18 OSCE Chairman-in-Office and Secretary General announce OSCE support programme for Ukraine, 03.08.2022, <https://www.osce.org/chairsteamship/523754> [06.08.2022].

19 Np. odbyły się wizyty najwyższych przedstawicieli władz państwowych Indonezji, Gwatemali.

Warto zaznaczyć, że w formalno-organizacyjnym układzie ministerstwo spraw zagranicznych Ukrainy nie ma oddzielnej jednostki strukturalnej zajmującej się bezpośrednio problematyką praw człowieka. Natomiast w strukturze ministerstwa sprawiedliwości funkcjonuje sekretariat pełnomocnika ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka²⁰, w *Planie działań na średniookresowy termin* za priorytetowy cel państwowej polityki uznano prawa człowieka oraz dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Podkreślano wagę zagwarantowania efektywnego mechanizmu wykonania wyroków ETPCz, zagwarantowanie ochrony praw i interesów Ukrainy w trakcie uregulowania sporów w zagranicznych jurysdykcjach²¹.

Mimo trwającej wojny rosyjsko-ukraińskiej Ukraina aktywnie współpracuje z organizacjami międzynarodowymi, do których należy, ratyfikuje konwencje z zakresu praw i wolności człowieka²², a także zwraca uwagę na kwestie praw człowieka w relacjach dwustronnych z poszczególnymi państwami. Należy jednak podkreślić, że dążenie do poprawienia sytuacji w dziedzinie praw i wolności jednostki w drodze ratyfikacji kolejnych dokumentów międzynarodowych przez państwo nie jest celem samym w sobie. Standardy praw człowieka są wynikiem kompromisów osiągniętych przez państwa, które mogą być mniej doskonałe niż zakłada to konwencja lub inny dokument międzynarodowy. W przypadku trwającej wojny rosyjsko-ukraińskiej Rosja wielokrotnie demonstrowała ignorowanie wszelkich zasad i obyczajów wojny i poszanowania praw jednostki, kierując się metodami państw i organizacji terrorystycznych. Taka postawa Rosji dyskwalifikuje je jako państwo wiarygodne i szanujące wcześniej przyjęte zasady, z drugiej zaś strony zauważyć można słabość istniejących umów międzynarodowych, jak i niewydolność instytucji międzynarodowych stojących na straży praw człowieka w czasach kryzysów.

20 Секретаріат Уповноваженого у справах ЄСПЛ, <https://minjust.gov.ua/m/sekretariat-upovnovajenogo-u-spravah-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini> [18.07.2022].

21 Zob. *План діяльності на середньостроковий період. Цілі державної політики та основні завдання Міністерства Юстиції України на 2022-2024*, https://minjust.gov.ua/objectives_of_public_policy [18.07.2022].

22 W dniu 20 czerwca 2022 r. parlament ukraiński ratyfikował Konwencję o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (konwencja stambulska).

2. Prawa człowieka w Strategii polityki zagranicznej Ukrainy

W kontekście niniejszych rozważań warto zwrócić uwagę na *Strategię polityki zagranicznej Ukrainy* z sierpnia 2021 r.²³, która została przyjęta w 30. rocznicę niepodległości państwa i nazywana jest także „konstytucją ukraińskiej dyplomacji”. Podkreślić należy, że jest to pierwsza kompleksowa *Strategia polityki zagranicznej* uchwalona w niepodległej Ukrainie. W dokumencie została zaakcentowana kwestia ochrony praw i wolności jednostki w bilateralnych i multilateralnych relacjach Ukrainy. *Strategia* wraz z szeregiem innych dokumentów z zakresu polityki zagranicznej Ukrainy, które powstały po 2014 r.²⁴, stanowi strategię czasów wojny, uwzględnia bezpośrednio zagrożenie militarne dla państwa ze strony Federacji Rosyjskiej. Z treści dokumentu wynika, że Rosja, w obecnym kształcie i przy istniejącym systemie politycznym, będzie stanowiła permanentne zagrożenie dla Ukrainy, co oznacza, że to zagrożenie dotyczyć będzie także praw i wolności Ukraińców.

Odnosząc się do *Strategii polityki zagranicznej Ukrainy* z 2021 r. należy zwrócić uwagę, że do kwestii praw człowieka w tym dokumencie nawiązywano wielokrotnie. W *Strategii* odnoszono się do faktu, że Ukraina była jednym z państw założycielskich ONZ, co zobowiązuje państwo do poszanowania praw człowieka oraz wartości demokratycznych. Podkreślenie wartości ogólnoludzkich w dokumencie, działanie na rzecz ochrony praw i wolności Ukraińców przebywających poza granicami państwa, kierowanie się priorytetami Unii Europejskiej w dziedzinie praw człowieka, multilateralna i bilateralna współpraca, zaangażowanie w rozwiązywanie problemów ochrony środowiska na świecie. W części dotyczącej kierunków aktywności zagranicznej Ukrainy skoncentrowano uwagę na umiędzynarodowieniu problemów poważnych naruszeń praw człowieka na terenach ukraiń-

23 *Стратегія зовнішньополітичної діяльності України*, затверджено Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021 [*Strategija zowniszniopolitycznoji dijalnosti Ukrainy*, zatверджено Указом Президента Украјини від 26 серпня 2021 року nr 448/2021], <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text> [18.07.2022].

24 Zob. np. *Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. Україна – тридцять років перетворень* [*Analityczna dopowid' do szczoricznego Poslannia Prezidenta Ukrainy do Werchownoji Rady Ukrainy. Ukrainina – trydciat' rokiw peretworeń*], https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/analitichna_dopovid_do_poslannya_prezidenta_do_vr_ukraini_2021-1.pdf, a także *Послання Президента України з 2015, 2016, 2017, 2018, 2020*, <https://niss.gov.ua/publikacii/poslannya-prezidenta-ukraini> [18.07.2022].

skich okupowanych przez Rosję, wskazano na bezpośrednią zależność pomiędzy stałym pokojem, bezpieczeństwem a prawami człowieka. W ramach członkostwa Ukrainy w Radzie Praw Człowieka ONZ planowano wspieranie inicjatyw nakierowanych na prewencję naruszeń praw człowieka w wymiarze globalnym.

Strategia z 2021 r. przewiduje także w ramach strategicznego partnerstwa z Polską prowadzenie aktywnego dialogu tak wobec kwestii praw i wolności Ukraińców-migrantów, jak i w związku z przewyższeniem negatywnych stereotypów o podłożu historycznym w relacjach polsko-ukraińskich²⁵. W tym miejscu warto zaznaczyć, że założenia *Strategii* zostały w dużym stopniu zweryfikowane w wyniku zbrojnej napaści rosyjskiej, uwzględniając jednak temat niniejszych rozważań, można założyć, że znowelizowana powojenna *Strategia* będzie skupiać jeszcze więcej uwagi na zagadnieniach praw i wolności człowieka jako wartościach cywilizacji europejskiej.

3. Za wolność naszą i waszą

Wojna rosyjsko-ukraińska stała się katalizatorem do aktywizacji kwestii zniewolonych narodów przez reżim sowiecki i rosyjski. W lipcu 2022 r. w Pradze odbyło się Drugie Forum Wolnych Narodów, w którym brali udział przedstawiciele licznych narodów znajdujących się obecnie pod rosyjską okupacją, jak również przedstawiciele Ukrainy (Pawło Klimkin, eksminister spraw zagranicznych), Polski (Anna Fotyga – eurodeputowana i eksminister spraw zagranicznych), USA (Paul Goble – analityk, doradca do spraw narodowości w państwach bałtyckich sekretarza stanu Jamesa Bakera). Spotkanie zakończyło się podpisaniem *Deklaracji o dekolonizację FR*. W *Deklaracji* jest odezwa do przedstawicieli narodów walczących po stronie rosyjskiej o poddanie się armii Ukrainy lub powrót do domu i zaprzestanie udziału w wojnie przeciwko Ukrainie²⁶. Zauważalne jest, że w mediach ukra-

²⁵ *Стратегія зовнішньополітичної діяльності України...*

²⁶ Zob. Форум вільних народів Росії ухвалив декларацію про деколонізацію РФ [Forum wilnych narodow Rosiji uchwalylw deklaraciju pro dekolonizaciju RF], <https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/3007195,Forum-wilnych-narodow-Rosii-uchwalilw-deklaraciju-pro-dekolonizaciju-RF>; Подписание Протокола о Декolonизации РФ в Праге на Форуме Свободных Народов 23.07.2022 [Podpysanye Protokola o Dekolonizacyu RF w Prahe na Forume Swobodnych Narodow 23.7.2022], <https://www.youtube.com/watch?v=UA82nvJMfuv>, <https://www.youtube.com/>

ńskich i w dyskursie politycznym coraz częściej pojawia się sprawa niepodległości Czecheńskiej Republiki Iczkerii. Z pewnością bataliony Czeczenów walczące po stronie ukraińskiej przybliżają także swoją wolność, co jest wyraźnie zaznaczone przez przedstawicieli czeczeńskich elit emigracyjnych. W maju 2022 r. w Ukrainie po raz pierwszy z wizytą przebywał premier Iczkerii (na uchodźstwie), Ahmed Zakajew, który spotkał się z liderami narodu krymsko-tatarskiego: przewodniczącym Medżlisu, Refatom Czubarowem, posłem do parlamentu i legendą ruchu na rzecz praw człowieka, Mustafą Dżemilewem, oraz innymi ukraińskimi politykami. Zakajew udzielił licznych wywiadów dla mediów ukraińskich²⁷. Wkrótce po tej wizycie Oleksij Gonczarenko – deputowany parlamentu ukraińskiego (partia Europejska Solidarność) i przedstawiciel Ukrainy w Zgromadzeniu Parlamentarnym Rady Europy zainicjował w Radzie Najwyższej powołanie grupy międzyfrakcyjnej Za Wolny Kaukaz²⁸. Wśród polityków i aktywistów czeczeńskich na uchodźstwie ta inicjatywa została odebrana z sympatią, jednak zauważalny jest też dystans. Między innymi były deputowany parlamentu Iczkerii, Chusajn Ischanow, w jednym z wywiadów zwrócił uwagę, że dotychczas przedstawiciele najwyższych władz w Ukrainie nie upomnieli się o kwestię czeczeńską, mimo iż niepodległość Czecheńskiej Republiki Iczkerii formalnie nigdy nie została anulowana, a państwo przez wiele lat jest okupowane przez Rosję²⁹. W sierpniu 2022 r., z inicjatywy ukraińskiego dziennikarza, Sergia Garmasza, na portalu internetowym prezydenta Ukrainy została zarejestrowa-

watch?v=UA82nvJMfuw; П. Кралюк, *Війна і можливий розпад Росії. Четверта спроба?* [P. Kralluk, *Wijna i možlywyj rozpad Rosiji. Czetwerta sprobą?*], <https://www.radiosvoboda.org/a/forum-vilnykh-narodiv-rosiya/31970290.html>.

- 27 Wizyta Zakajewa w Ukrainie była pilnie śledzona przez rosyjski wywiad, a karą za aktywność polityka obarczono krewnych czeczeńskiego premiera, mieszkających w Czeczenii. Brat Zakajewa był zmuszony przez władze rosyjskie do publicznego wniesienia oskarżenia wobec krewnego i wyrażenia wdzięczności i pozytywnej oceny obecnej władzy w Czeczenii. Zob. А. Каимова, *Наказание за Украину: как брата Ахмеда Закаева заставили отругать его* [A. Kaımowa, *Nakazanye za Ukraynu: kak brata Achmeda Zakaewa zastawyly otruhat' ego*], <https://www.kavkazr.com/a/nakazanie-za-ukrainu-kak-brata-ahmeda-zakaeva-zastavili-otrugat-ego/31871333.html> [09.07.2022].
- 28 Zob. Т. Юдіна, *УВР створили міжфракційне об'єднання «За вільний Кавказ»* [T. Judina, *UWR stvorily mizhfrakciyne objednannia «Za vilnyj Kawkaz»*], <https://www.unn.com.ua/uk/news/1982054-u-vr-stvorili-mizhfraktsiynne-obyednannya-za-vilniy-kavkaz> [19.06.2022].
- 29 Na ten temat zob. X. Исханов, *Демократия в Ичкерии. Историческая память Ичкерии* [Ch. Yschanow, *Demokratija w Yczkeryy. Ystoryczeskaja pamiat' Yczkeryy*], <https://www.youtube.com/watch?v=MUUJlv8ocQk> [09.07.2022].

na petycja *O uznanie suwerenności państwowej Czecheńskiej Republiki Iczkerii*³⁰. Po uzyskaniu poparcia dla petycji przez 25 tys. obywateli Ukrainy powinien w tej sprawie zająć stanowisko prezydent.

Sytuacja wokół kwestii czecheńskiej zauważalnie przybrała na wadze w ukraińskim parlamencie, kiedy w lipcu 2022 r., z inicjatywy deputowanych, Oleksija Gonczarenki i Musy Magomedowa, został zarejestrowany projekt uchwały o uznaniu państwowej suwerenności Czecheńskiej Republiki Iczkerii³¹. Kwestia czecheńska jest rozwojowa, dlatego będzie potrzebowała stałej aktualizacji i obserwacji. Można jednak zauważyć, że zainteresowanie sprawą czecheńską wzrasta także w mediach oraz dyskursie w państwach europejskich.

W przedstawionym kontekście warto także przypomnieć, że po stronie ukraińskiej walczą również liczni przedstawiciele Gruzji, mimo iż obecna władza gruzińska utrzymuje dość duży dystans wobec wojny rosyjsko-ukraińskiej. Po decyzji władz gruzińskich o nieprzyłączeniu się do sankcji europejskich przeciwko Rosji, dotychczasowe relacje gruzińsko-ukraińskie przeszły do stanu poważnego ochłodzenia, został także odwołany ambasador Ukrainy w Gruzji. Mimo ambitnych założeń trójstronnej współpracy na rzecz integracji europejskiej, które zostały przedstawione w trakcie wizyty prezydenta W. Zełenskiego w Gruzji w czerwcu 2021 r. oraz podpisania deklaracji batumskiej wspólnie z prezydentami Gruzji i Mołdowy, już w 2022 r. doszło jednak do poważnej zmiany stanowiska władz gruzińskich.

4. Koalicja międzynarodowa wobec rosyjskich zbrodni wojennych w Ukrainie

Dla obywateli Ukrainy niezwykle ważnym wyzwaniem jest pociągnięcie do odpowiedzialności karnej przedstawicieli władz Rosji jako inicjatorów zbrojnej agresji, a także bezpośrednich wykonawców zbrodni wojennych. Bez aktywnej współpracy Ukrainy z państwami, instytu-

30 *Про визнання державного суверенітету Чеченської Республіки Ічкерія*, <https://petition.president.gov.ua/petition/156398> [05.09.2022].

31 *Зоб. О. Рошчина, Раді пропонують визнати Чечню незалежною від Російської Федерації* [O. Roszczina, *Radi proponujut' wyznaty Czechniu nezaleznoju wid Rosijskoji Federaciji*], <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/12/7357710/> [12.07.2022]. W czasie prac nad artykułem tekst uchwały był jeszcze niedostępny.

cjami i organizacjami wspierającymi ofiary rosyjskiej agresji i dążącymi do ustanowienia sprawiedliwości zrealizowanie tego zadania jest dość trudne³². Zbrodnie wojenne popełnione przez żołnierzy rosyjskich wobec cywili na terenach ukraińskich, które znajdowały się pod tymczasową okupacją rosyjską, już w 2014 r., od pierwszych dni okupacji Krymu i części obwodów Donieckiego i Ługańskiego, stanowiły przedmiot zainteresowania organów ścigania Ukrainy. Natomiast dopiero po szerokiej agresji rosyjskiej wobec Ukrainy w lutym 2022 r. kwestią ścigania rosyjskich zbrodniarzy wojennych zajęli się także przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości licznych państw europejskich oraz USA, Kanady i Australii. Warto zauważyć, że Polska jest jednym z pierwszych państw, które rozpoczęło samodzielnie zbieranie i dokumentowanie dowodów rosyjskich zbrodni wojennych przeciwko Ukraińcom.

Na początku kwietnia 2022 r. prezydent Ukrainy zainicjował utworzenie specjalnego mechanizmu wymiaru sprawiedliwości w celu dochodzenia i doprowadzenia do sądu każdego rosyjskiego dowódcy lub żołnierza, który popełnił zbrodnię wojenną przeciwko obywatelom Ukrainy i obywatelom innych państw, którzy przebywali na terenie państwa w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej. Mechanizm ten przewiduje także szeroki zakres współpracy międzynarodowej³³. Ponadto Ukraina samodzielnie prowadzi liczne dochodzenia w sprawie ustalenia tożsamości i ścigania wojennych zbrodniarzy rosyjskich. W tym celu został między innymi uruchomiony przez Prokuraturę Generalną Ukrainy specjalny chatbot oraz całodobowa linia telefoniczna, przy pomocy których ofiary zbrodni lub ich bliscy oraz świadkowie mogą

32 Zob. np. dyskusje wokół kwestii powołania trybunału ds. zbrodni wojennych Rosji przeciwko Ukrainie: T. Dannenbaum, *Mechanisms for Criminal Prosecution of Russia's Aggression Against Ukraine*, <https://www.justsecurity.org/80626/mechanisms-for-criminal-prosecution-of-russias-aggression-against-ukraine/> [17.07.2022]; K.J. Heller, *Creating a Special Tribunal for Aggression Against Ukraine Is a Bad Idea*, <https://opiniojuris.org/2022/03/07/creating-a-special-tribunal-for-aggression-against-ukraine-is-a-bad-idea/> [17.07.2022].

33 Володимир Зеленський ініціює створення спеціального механізму, який допоможе притягнути до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти українського народу [Володимир Зеленський ініціює створення спеціального механізму, який допоможе притягнути до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти українського народу], <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-iniciuyue-stvorennya-specialnogo-mehaniz-74057> [18.07.2022].

na bieżąco zgłaszać dowody przestępstw³⁴. Dokumentowaniem rosyjskich zbrodni wojennych w Ukrainie zajmują się także ukraińskie organizacje pozarządowe działające na rzecz ochrony praw człowieka³⁵.

W dniu 14 lipca 2022 r. prezydent W. Zełenski zwrócił się z emocjonalnym apelem do uczestników konferencji w Hadze³⁶ poświęconej koordynacji działań państw w celu rozliczenia zbrodni popełnionych w Ukrainie przez Federację Rosyjską (*Accountability for Ukraine – Enhancing coordination of action to deliver justice*)³⁷. Warto przypomnieć, że w tym samym dniu, tuż przed wystąpieniem Zełenskiego, miał miejsce kolejny akt terroru wobec cywilów – rosyjskie rakiety zostały skierowane na centrum miasta Winnica, gdzie zginęło 27 osób, a ok. 200 osób zostało rannych.

Skala rosyjskich zbrodni wojennych wobec państwa ukraińskiego i Ukraińców z dnia na dzień wzrasta, co świadczy o celowym terrorku jako polityce państwa zbrodniczego. Warto zauważyć, że w maju 2022 r. międzynarodowy zespół specjalistów z zakresu badań nad ludobójstwem upublicznił wstępny raport, wykazujący liczne znamiona ludobójstwa w czasie trwającej wojny rosyjsko-ukraińskiej. *Raport* prezentuje niezależne badania dotyczące naruszeń przez Rosję Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (Konwencji w sprawie ludobójstwa) podczas agresji na Ukrainę³⁸.

34 Zob. *We document the war crimes of the Russian Federation in Ukraine*, <https://warcrimes.gov.ua/en/> [18.07.2022].

35 Zob. The Ukrainian Helsinki Human Rights Union, <https://helsinki.org.ua/en/history-and-mission-of-uhhru/>; Kharkiv Human Rights Protection Group, <https://khhpg.org/en/>.

36 *Має бути обов'язкове й принципове покарання для всіх російських злочинців – виступ Президента на Міжнародній конференції щодо притягнення Росії до відповідальності за злочини в Україні (Гаага)* [*Maie buty обов'язкове j princypowe pokarannya dla vsich rosyjskich zloczyniv vystup Prezidenta na Miznarodnij konferenciji szczodo prytiahnennia Rosiji do vidpovidalnosti za zloczyny v Ukraini (Haaha)*], <https://www.president.gov.ua/news/maye-buty-obov'язkove-j-principove-pokarannya-dlya-vsih-rosi-76477> [18.07.2022].

37 Zob. *Political Declaration of the Ministerial Ukraine Accountability Conference*, <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-foreign-affairs/documents/diplomatic-statements/2022/07/14/political-declaration-of-the-ministerial-ukraine-accountability-conference> [20.07.2022].

38 *An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent*, <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/English-Report.pdf> [20.07.2022].

Podsumowanie

D.P. Forsythe stwierdza, że XX w. miał najlepsze normy w porównaniu z poprzednimi epokami, jednak najgorszą rzeczywistość, jeżeli chodzi o liczbę ofiar konfliktów, wojen i reżimów autorytarnych³⁹. Trudno nie zgodzić się z powyższym twierdzeniem, odnosząc się nawet do historii Europy Środkowo-Wschodniej, nazwanej przez Timothy Snydera⁴⁰ „skrwawioną ziemią”, której narody szczególnie doświadczyły przemocy i tragedii ludzkich w XX w.: wojny, reżimy totalitarne, represje, eksterminacja ludności w wyniku sztucznego głodu⁴¹. Początek XXI w. wciąż jest naznaczony wojnami i poważnymi problemami w kwestiach zagwarantowania poszanowania praw i wolności jednostki na świecie. Wojna rosyjsko-ukraińska już jest uznawana za jedną z najbardziej brutalnych i krwawych od czasów zakończenia II wojny światowej, gdzie Rosja jako państwo-agresor ignoruje obowiązujące zasady prawa międzynarodowego i zaprzecza im. Rosyjscy decydenci polityczni jawnie demonstrują światu bliskość państwom terrorystycznym, takim jak Afganistan, Iran, Korea Północna, Syria. Aktywnie inicjują nie tylko wojny konwencjonalne, ale także wojny hybrydowe wobec świata demokratycznego.

Kolonialne wojny Rosji przeciwko państwom, które uwolniły się od okupacji sowieckiej⁴² na początku lat 90. XX w., często były interpretowane przez badaczy jako problemy wewnętrzne państw porażdziejckich. Powyższe wydaje się zbyt powierzchownym uogólnieniem, a często nawet powielaniem propagandowej narracji rosyjskiej. Dążenie do odzyskania suwerenności i wybór innej, niepodporządkowanej Rosji, drogi rozwoju przez państwa, które dziesiątki lat przebywały w składzie imperium sowieckiego, traktowane jest przez władze na Kremlu jako nieprzyjemne. Agresywna rosyjska polityka zagraniczna wobec państw ościennych polegała nie tylko na szantażu i wojnach ekonomicznych, ale również na wojnach konwencjonalnych, o czym

39 D.P. Forsythe, *Human Rights in International Relations...*

40 Zob. T. Snyder, *Skrwawione ziemie. Europa między Hitlerem a Stalinem*, Warszawa 2011, s. 544 (tytuł oryginału: *Bloodlands. Europe between Hitler and Stalin*, New York 2010).

41 Zob. A. Applebaum, *Czerwony głód*, Warszawa 2018.

42 W rozważaniach politologicznych dotyczących państw posttotalitarnych praktycznie nie stosowano pojęcia „okupacji sowieckiej” lub „kolonizacji sowieckiej” w odniesieniu do państw, które zostały podbite przez bolszewików i wcielone do imperium sowieckiego, lub tych, które znajdowały się w jego strefie wpływów.

świadczy agresja przeciwko Azerbejdżanowi, Mołdowie, Czecheńskiej Republice Iczkerii, Gruzji w latach: 1991, 1992 i 2008, przeciwko Ukrainie w latach: 2014 i 2022. Wojna rosyjsko-ukraińska ostatecznie obnażyła agresywną politykę Rosji wobec wartości europejskich, które opierają się na zasadach demokracji i poszanowaniu praw i wolności człowieka. Reasumując, warto podkreślić, że liberalne wartości, do jakich zaliczono prawa człowieka, odgrywają znaczącą rolę w polityce zagranicznej Ukrainy w czasie trwającej agresji rosyjskiej, stanowią także punkt odniesienia w budowaniu koalicji międzynarodowej jako opozycji wobec ideologii „ruskiego miru”, opartej na negacji cywilizacji europejskiej⁴³.

Bibliografia

- An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent*, <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/English-Report.pdf>.
- Analityczna dopowid' do szczoricznoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Werchownoji Rady Ukrainy. Ukrainina – trydziat' rokiw peretworeń*, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/analitichna_dopovid_do_poslannya_prezydenta_do_vr_ukraini_2021-1.pdf.
- Applebaum A., *Czerwony głód*, Agora, Warszawa 2018.
- Biełokołos O., Jaremenko B., *Prawa ludyny u miżnarodnych widnosynach i nowiŭ koncepcii zownisznioi polityky Ukrainy*, <https://mfaua.org/content/files/op/q2/opq2r44ysb6tvfsutcdwamuqcsirsqcu.pdf>.
- Bieńczyk-Missala A., *Prawa człowieka w polskiej polityce zagranicznej po 1989 roku*, Warszawa 2005.
- Bílková V., *Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky*, https://www.dokumenty-iir.cz/Knihy/Rocenka_2016_kapitoly/Kapitola%2018%20Lidskopravni%20rozmer.pdf.
- Brusk A., *Global Good Samaritans. Human Rights as Foreign Policy*, Oxford University Press, 2009.
- Dannenbaum T., *Mechanisms for Criminal Prosecution of Russia's Aggression Against Ukraine*, <https://www.justsecurity.org/80626/mechanisms-for-criminal-prosecution-of-russias-aggression-against-ukraine/>.
- Donnelly J., *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Cornell University Press, 2013.

43 Zob. T. Kuzio, *Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War. Autocracy-Orthodoxy-Nationality*, Routledge, 2022.

- Forum wilnych narodiv Rosiji uchwaływ deklaraciju pro dekolonizaciju RF*, <https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/3007195,Форум-вільних-народів-Росії-ухвалив-декларацію-про-деколонізацію-РФ>.
- Heller K.J., *Creating a Special Tribunal for Aggression Against Ukraine Is a Bad Idea*, <https://opiniojuris.org/2022/03/07/creating-a-special-tribunal-for-aggression-against-ukraine-is-a-bad-idea/>.
- Human Rights and Comparative Foreign Policy*, D.P. Forsythe (ed.), United Nations University Press, 2000.
- Human Rights in the 'War on Terror'*, R.A. Wilson (ed.), Cambridge University Press, 2005.
- Judina T., *U WR stwożyły miżfrakcyjne objednannia «Za wilnyj Kawkaz»*, <https://www.unn.com.ua/uk/news/1982054-u-vr-stvorili-mizhfraktsiyne-obyednannya-za-vilniy-kavkaz>.
- Kaymowa A., *Nakazanye za Ukraynu: kak brata Achmeda Zakaewa zastawyly otruhat' eho*, <https://www.kavkazr.com/a/nakazanie-za-ukrainu-kak-brata-ahmeda-zakaeva-zastavili-otrugatj-ego/31871333.html>.
- Kraluk P., *Wijna i możływyj rozpad Rosiji. Czetwerta sprobą?*, <https://www.radiosvoboda.org/a/forum-vilnykh-narodiv-rosiya/31970290.html>.
- Kuzio T., *Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War. Autocracy-Orthodoxy-Nationality*, Routledge, 2022.
- Leszczenko L., *Międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka na Ukrainie*, [w:] *Kraje Europy Środkowej i Wschodniej na drodze przemian*, B. Albin, J. Kupczak (red.), Wrocław 2004.
- Leszczenko L., *Ukraina w Radzie Europy*, [w:] *Europa Wschodnia. Dekada transformacji. Rosja*, B. Albin, W. Baluk (red.), Wrocław 2003.
- Maje buty obow'iazkowe j pryncypowe pokarannia dla wsich rosijskich zloczynciw wystup Prezydenta na Miżnarodnij konferenciji szczodo prytiahnennia Rosiji do widpowidalnosti za zloczyny w Ukraini (Haaha)*, <https://www.president.gov.ua/news/maye-buti-obovyazkove-j-principove-pokarannya-dlya-vsih-rosi-76477>.
- Podpysanye Protokola o Dekolonyzacyi RF w Prahe na Forume Swobodnych Narodow 23.7.2022*, <https://www.youtube.com/watch?v=UA82nvJMfw>.
- Political Declaration of the Ministerial Ukraine Accountability Conference, July 14 2022, The Hague*, <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-foreign-affairs/documents/diplomatic-statements/2022/07/14/political-declaration-of-the-ministerial-ukraine-accountability-conference>.
- Prawa człowieka w polskiej polityce zagranicznej*, Raport PISM, A. Bieńczyk-Missala, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2005.
- Roszczina O., *Radi proponujut' wyznaty Czeczniu nezałężnoju wid Rosijskoji Federaciji*, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/12/7357710/>.
- Snyder T., *Skrwawione ziemie. Europa między Hitlerem a Stalinem*, Warszawa 2011.
- Stratehija zowniszniopolitycznoji dijalnosti Ukrainy*, zatwierdżeno Ukazom Prezydenta Ukrainy wid 26 sierpnia 2021 roku nr 448/2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>.

Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze, E. Haliżak, J. Czaputowicz (red.), Warszawa 2014.

We document the war crimes of the Russian Federation in Ukraine, <https://warcrimes.gov.ua/en/>.

Wołodymyr Zelenśkyj inicjuje stworennia specialnoho mehanizmu, jakyj do pomoże pryťahnuty do widpowidalnosti osib, pryczetnych do złoczyniw proty ukrajnśkoho narodu, <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-iniciuye-stvorennya-specialnogo-mehaniz-74057>.

Yschanow Ch., *Demokratyja w Yczkeryy. Ystoryczeskaja pamiat' Yczkeryy*, <https://www.youtube.com/watch?v=MUUJlv8ocQk> [09.07.2022].

Zakon Ukrainy *Pro prawowyj režym wojennoho stanu*, „Widomosti Werchownoji Rady” 2015, nr 28, st. 250, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.